

Цимбал М.А., Сумське обласне управління Національного банку України

АНАЛІЗ ФІНАНСОВОГО СТАНУ ПОЗИЧАЛЬНИКА ЯК НЕОБХІДНА УМОВА ОРГАНІЗАЦІЇ БАНКІВСЬКОГО КРЕДИТУВАННЯ

Дана стаття присвячена актуальній в наш час проблемі вдосконалення кредитного механізму банківської системи України та об'єктивній потребі підвищення ефективності аналітичної роботи банків, спрямованої на оцінку кредитоспроможності потенційних позичальників.

В статті визначена методика якісної оцінки фінансового стану позичальників та відповідна стратегія діяльності банку. Надаються пропозиції щодо розрахунків показників та коефіцієнтів, можливі варіанти та напрями аналітичної роботи.

Ключові слова: банківське кредитування, фінансовий стан, кредитоспроможність, ліквідність, рентабельність.

Стабільність та ефективність діяльності комерційного банку в умовах ринкової економіки вирішальною мірою залежать від результатів аналітичної роботи, спрямованої на оцінку кредитоспроможності потенційних позичальників, тобто їх здатності своєчасно і в повному обсязі погасити отримані в банку кредити і нараховані за ними проценти. Прибутковість же кредитного портфеля банку взагалі визначається конкретним складом клієнтур, серед якої можуть бути господарюючі суб'єкти, що мають різного роду фінансові труднощі, зумовлені як екзогенними, так і ендегенними факторами (неадекватність продукції, що випускається, потребам ринку, неправильна організація виробництва і збуту, неефективний фінансовий менеджмент та інші). Тому необхідною умовою безпосередньої організації кредитного процесу в кожному комерційному банку є глибокий всебічний аналіз фінансового стану клієнта, що може визначити ті чи інші вузькі місця у його діяльності й застерегти банк від надмірно ризикових кредитних вкладень. Суть подібної аналітичної роботи полягає у розрахунку системи показників, які характеризують різні аспекти діяльності підприємства-позичальника, а їхня динаміка дає можливість банку реально оцінити перспективи повернення наданих позик.

Останнім часом у вітчизняній економічній літературі з'явилося чимало публікацій з питання оцінки фінансового стану позичальника. Однак проблему, на нашу думку, рано вважати достатньо вивченою, бо й досі і в теорії, і в практиці немає єдиного підходу до визначення цілої низки показників (бухгалтерської звітності, грошового потоку, бруто-доходів, готівки тощо). А у показниках звітності через економічну нестабільність і правову неврегульованість іноді трапляються навіть парадокси: часом ідентичні показники виявляються підставою вважати одне підприємство прибутковим, а інше – збитковим. Тому необхідною умовою застосування комерційними банками ефективних методів видачі позик клієнтам є розробка методики якісної оцінки фінансового стану позичальників та відповідної стратегії своєї діяльності.

Слід зазначити, що поняття кредитоспроможності включає правовий і господарсько-фінансовий стан позичальника, який визначає наявність передумов для одержання ним кредитів, а також їх погашення у встановлені строки.

Згідно з Положенням Національного банку України “Про кредитування” № 246 від 28.09.1995 року (зі змінами та доповненнями) основними критеріями оцінки кредитоспроможності позичальника для банку можуть бути:

- забезпеченість власними коштами не менш, ніж на 50 % усіх видатків позичальника (клієнта);
- репутація позиковця (кваліфікація, здібності керівника, дотримання ділової етики договірної, платіжної дисципліни тощо);
- оцінка продукції, що випускається, наявність замовлення на її реалізацію, конкурентоспроможність на внутрішньому та зовнішньому ринках, попит на продукцію, обсяги експорту;
- економічна кон'юнктура (перспективи розвитку підприємства-позичальника, наявність джерел коштів для капіталовкладень тощо).

Аналізуючи запропоновані критерії, можна відмітити, що окрім першого, решта мають якісний характер, а завдання вивчення певних кількісних параметрів та їх оцінки повністю покладено на менеджерів комерційного банку.

Якщо звернутися до світової практики банківського кредитування, то банки країн з розвинутою ринковою економікою застосовують багато складних систем великої кількості показників для оцінки кредитоспроможності клієнтів-позичальників. Ці системи диференційовані залежно від характеру позиковця та відрізняються одна від одної кількістю показників, різними методиками складання характеристик та визначення їх пріоритетності.

Практика розрахунку показників кредитоспроможності, що отримує все більшого поширення в Україні, передбачає проведення аналізу фінансового стану підприємства – потенційного позичальника – за такими основними напрямками:

- оцінка ліквідності (платоспроможності) підприємства;
- аналіз фінансової стійкості позичальника;

- оцінка ефективності його господарської діяльності.

Слід зазначити, що платоспроможність клієнта банку визначається рівнем ліквідності його балансу, яка пов'язана з відповідністю структури активу й пасиву та вказує на здатність позичальника вивільнити з господарського обороту грошові кошти для погашення боргових зобов'язань. Найважливішими показниками, що характеризують платоспроможність клієнта банку, є загальний коефіцієнт ліквідності та коефіцієнт покриття.

Коефіцієнт ліквідності (K_L) прогнозує здатність клієнта оперативно в термін погасити борг банку в найближчій перспективі на основі оцінки структури обігового капіталу. Загальний коефіцієнт ліквідності відображає, яка частина короткострокових зобов'язань ($KЗ$) позичальника може бути погашена за рахунок найбільш ліквідних активів: грошових коштів на його банківських рахунках та в касі ($ГК$), а також короткострокових фінансових вкладень ($КФВ$) – переважно дебіторської заборгованості, яка характеризує перспективи надходження коштів за відвантажену продукцію, виконані роботи, надані послуги.

$$K_L = \frac{ГК + КФВ}{КЗ} \quad (1)$$

Чим вищий коефіцієнт загальної ліквідності, тим вища кредитоспроможність позичальника. В закордонній практиці теоретично виправданим вважається співвідношення рівне 1, хоча воно може бути і нижчим, але не повинно знижуватися нижче 0,5. У вітчизняній економічній літературі оптимальність цього співвідношення оцінюється 0,7-0,8. Але комерційні банки вважають, що коефіцієнт загальної ліквідності повинен дотримуватися співвідношення 1. Водночас значне підвищення цієї величини може свідчити про нераціональне використання коштів або значну частку дебіторської заборгованості.

Коефіцієнт покриття (K_n) дає найбільш загальну оцінку ліквідності, вказує на можливість позичальника покривати короткострокові зобов'язання за рахунок власних оборотних коштів, що включають також матеріальні ресурси ($МР$) – запаси товарно-матеріальних цінностей, готової продукції і товарів.

$$K_n = \frac{ГК + КФВ + МР}{КЗ} \quad (2)$$

Коефіцієнт покриття показує межу кредитування, достатність усіх видів коштів клієнта для погашення боргу. Якщо K_n менше 1, то межі кредитування порушені, позичальнику більше неможливо надавати кредит: він некредитоспроможний. Оптимальним значенням даного показника вважається 2-2,5. Якщо $K_n = 3$, це свідчить про дуже великий ступінь ліквідності, при якому відбувається створення надлишку поточних активів в непотрібні.

В разі достатності значення коефіцієнта покриття і недостатності коефіцієнта загальної ліквідності підприємство-позичальник вважається менш ліквідним.

Зворотне співвідношення свідчить про недостатнє забезпечення власним обіговим капіталом.

Фінансова стійкість підприємства визначається за допомогою показників, що вказують на роль власних коштів позичальника у забезпеченні його господарської діяльності. Серед таких показників найважливіше значення мають коефіцієнт автономності та коефіцієнт співвідношення власних та залучених коштів.

Коефіцієнт автономії (K_a) відображає рівень забезпеченості господарської діяльності підприємства власними джерелами коштів ($ВД$), вказуючи на їхню частку в загальній валюті балансу ($ВБ$).

$$K_a = \frac{ВД}{ВБ} \quad (3)$$

Оптимальне значення коефіцієнта незалежності повинно перевищувати 0,5.

Коефіцієнт співвідношення позичених коштів ($ПК$) і власних коштів підприємства – позичальника ($ВК$) відображає, скільки позичених коштів припадає на кожен грошову одиницю, вкладену у власні кошти, характеризуючи таким чином ступінь залежності господарської діяльності позичальника від зовнішніх джерел надходження ресурсів.

$$K_v = \frac{ПК}{ВК} \quad (4)$$

Граничне значення цього показника не повинно перевищувати 1,0. Чим вище це співвідношення, тим вищий ризик втрати платоспроможності.

Ефективність господарської діяльності клієнтів комерційні банки здебільшого оцінюють через систему показників рентабельності підприємства, тобто співвідношення величини отриманого ним прибутку з певною базою. У такий спосіб може бути розрахована:

- загальна рентабельність підприємства, тобто співвідношення прибутку і середньорічної вартості основних виробничих фондів і оборотних коштів;
- рентабельність продаж, що розраховується як відношення прибутку від реалізації продукції до загальної суми виручки;
- рентабельність капіталу, тобто співвідношення прибутку та середньорічної суми валюти балансу;
- рентабельність власного капіталу як відношення прибутку до середньорічної суми власних джерел формування коштів.

Таким чином, всі названі показники взаємопов'язані і створюють єдину систему.

Слід зазначити, що розглянута система показників фінансового стану підприємства складає далеко не повний перелік можливих варіантів та напрямів аналітичної роботи банку щодо оцінки кредитоспроможності потенційного позичальника. На сьогодні кожним комерційним банком в Україні застосовується та чи інша методика аналізу фінансового стану суб'єктів господарської діяльності, яка передбачає розрахунок певного числа коефіцієнтів. Однак реальні проблеми з поверненням наданих позик, які виникають у багатьох вітчизняних комерційних бан-

ків, вказують на вкрай низьку ефективність цієї роботи, що створює негативні тенденції у формуванні надмірно ризикових кредитних портфелів. Методика оцінки фінансового стану позичальників у багатьох банках залишається недосконалою і досить часто носить суто формальний характер, тоді як саме розрахунок показників кредитоспроможності та визначення надійності партнера з цієї точки зору повинен стати основною і необхідною умовою укладення кредитного договору.

Одним з напрямів до вирішення зазначених проблем може стати розробка Національним банком України уніфікованих методик оцінки фінансового стану позичальників з обов'язковим, а не рекомендованим застосуванням усіма комерційни-

ми банками у кредитних відносинах з підприємствами-позичальниками. Крім того, розрахунок показників, які характеризують фінансовий стан позичовця, повинен здійснюватись у динаміці, за кілька звітних періодів з тим, щоб оцінити прогнозовані результати діяльності підприємства, майбутні можливості отримання ним доходів, що дасть змогу реально оцінити гарантії повернення кредиту у встановлений строк. Необхідно також вирішити проблему із створенням у банківській системі єдиних інформаційних баз даних про діяльність позичальників, які систематично не виконують свої фінансові зобов'язання перед комерційними банками, що є ефективним засобом зниження рівня ризику для банку за кредитними угодами.

Summary

This article is devoted to the burning problem of the improvement of the credit mechanism in the banking system of Ukraine and the necessity to raise the efficiency of the banks' analytical work directed to the assessment of the credit-worthiness of potential borrowers.

The methods of the qualitative assessment of the financial position of borrowers and the corresponding strategy of the bank's work are given in the article. Some comments on the calculation of settlements and ratios as well as possible variants and directions of the analytical work are given.